

uplynutí 5 let mohla nastati atrakční činnost věci hlavní, a i když by žaloba nebyla do doby 5 let vyřízena pravoplatným rozsudkem, rozsudek tento působí i proti knihovně oprávněným.

21. Jako závazek věcný vztahuje se na všechny věci vedlejší, které se staly příslušenstvím věci hlavní (§ 457 ob. zák. obč.), stejně tak přestává tento závazek u takových věcí, které oddělením od věci hlavní dostanou povahu věci samostatné. Pokud tedy stroje, které jsou příslušenstvím podle výše uvedených pravidel s vůlí vlastníka byly skutečně vyřazeny z provozu a jejich věnování k trvalému užítku věci hlavní bylo zrušeno a přetrženo, sluší míti za to, že se stanou samostatnou věcí, na které zástavní právo se nevztahuje. Rozhodnutí 11200 n. s. uvažovalo takový případ a rozhodlo, že k rozvázání poměru příslušenského nestačí prohlášení vlastníka věci hlavní, že stroje, které dosud držel jako vlastník, bude držeti nadále jako vypůjčitel ve jménu osoby třetí, když skutečně stroje takové z provozu vyřazeny nebyly. Podle toho nejvyšší soud zdá se nasvědčovati tomu, že kdyby stroje byly *skutečně* vyřazeny z provozu továrny jako věci hlavní, aby se tak staly věci samostatnou, že jest možno je s vůlí vlastníka uvésti znovu do poměru příslušenství k věci hlavní a když se před tím dá do knih poznámka o vlastnictví podle § 297a) ob. zák. obč., nemohou ani věřitelé dosud zapsaní proti tomu nic namítati. Tento názor jest stejně oprávněný z důvodu přísné logiky a výkladu § 457 ob. zák. obč., jako povážlivý, ukazuje cestu k obcházení dobrého úmyslu zákonodárce, dávaje možnost napravení chybu těm, kdož opoměli dáti poznámku zapsati dříve, než stroje uvedli do příslušenského poměru s věcí hlavní, i konečně k prodloužení pětileté lhůty platnosti poznámky, kterou podle toho bylo by možno obnoviti tím způsobem, že se stroje vyjmou skutečně z provozu a pak po opětém zápisu poznámky do provozu zase vřadí. Že to nebyl úmysl zákonodárce, nemusíme podotýkati.

Sociálne postavenie uhorského obyvateľ'stva,

zvlášť neslobodného, počiatkom XIII. stor. podľa Regestru varadínskeho.

Jozef K a r p a t (Bratislava).

(Zakľúčenie.)

K triede *neslobodných* patrili otroci (servi). Ich postavenie sa v tejto dobe fakticky zlepšovalo, takže sa blížili k novovznikajúcim »poddaným«. Otrokom veľmi blízki boli prepustenci, obdarení neúplnou slobodou: »libertini« a »dušníci«. Regestrum sa o všetkých troch skupinách veľmi často zmieňuje, podávajúc tak značne jasný obraz ich postavenia.

Formálne boli otroci bezprávnymi ľuďmi a pred právom boli púhymi vecami, ktoré bolo možné scudzit, odkazovať, ba i ukradnúť ako každú inú vec. Boli majetkom svojho pána, ktorý tiež zodpovedal za ich činy a mohol byť za ich bezprávne činy žalovaný. Proti tomu bola im niekedy pripisovaná i akási právna subjektivita: v niekoľkých prípadoch boli priamo osobne žalovaní. Podobne bolo trestné, keď pán trýznil svojho otroka. Pritom ale manželstvo otroka so slobodnou ženou bolo nečestné (*indignum*) a príbuzní ženy sťažovali otroka, prípadne jeho pána z únosu ženy. Ukrývanie zbehnutého otroka bolo trestné a podobne musel hradiť škodu, kto dopomohol otrokovi k úteku. — Otrokyňa (*ancilla*) patrila tomu pánovi, ktorému jej manžel. Preto, keď sa nevydatá otrokyňa vydala za cudzieho otroka, pripadala pánovi tohoto otroka; jej bývalý pán pravda mohol uplatňovať nárok na náhradu škody. Deti otrokyne patrily jej pánovi.

Otrokom stávalo sa predovšetkým každé dieťa, narodené z otrockých rodičov. Ale i slobodný človek stával sa za istých okolností otrokom. Dialo sa tak často predajom do otroctva: išlo tu vlastne o trest, ktorým v určitých prípadoch boli sťahani ľudia, usvedčení božím súdom. Mohli byť prípadne predaní i s celou rodinou, služobníctvom i majetkom. Predaj dial sa verejne, teda na pr. pred varadínskou kapitulou, v prítomnosti protivej procesnej stránky, ktorá však zaiste bola vylúčená z kúpy svojho protivníka. Do miernejšieho otroctva mohla byť predaná procesná stránka i s rodinou, keď sa vzpierala zaplatiť povinný súdny poplatok lebo pokutu: predaný však mohol sa sám vykúpiť i s rodinou a stával sa úplne slobodným. — Slobodná žena, ktorá sa vydala za otroka, stávala sa otrokyňou manželovho pána a, aby sa stala slobodnou, musela byť rovnako manumittovaná, ako iná otrokyňa. Slobodná osoba, daná v zástavu za dlh, upadala tiež do akéhosi otroctva, z ktorého bývala riadnym spôsobom manumittovaná. Napokon trafil slobodu osoby nečestné (prostitutka »*meretrix*«) a zločinci.

Akožto veci, boli otroci scudziteľní: prevod vlastníctva k otrokom, ktorí boli značne cennými vecami, dial sa obyčajne pred vieryhodnými miestami, ako bola tiež varadínska kapitula, aby tu bol v protokole zaznačený; prinajmenšom ale bol prevod ústne oznámený (*protestare*) k zápisu do Regestru. Trhová cena otrokov bola rôzna: za trojčlennú rodinu bolo platené 6 mariek a jedna krava. Ženské osoby byly lacnejšie: za otrokyňu s dvoma dcerkami bola platená 1 marka a ferta (t. j. $\frac{1}{4}$ marky), cena to zaiste nie veľmi vysoká, keď uvážime, že jedna marka bola púhych 245 gramov striebra.

Oslobodenie od otroctva dialo sa dvojakým spôsobom: prepustením a vykúpením. O nejakej určitej forme prepustenia Regestrum zprávy nepodáva: isté je, že *manumissia* — podobne ako scudzovanie — bývala konaná pred vieryhodnými miestami, alebo aspoň k záznamu sem sdelená. Spôsobilou

manumittovať bola i žena a tiež žena — otrokyňa mohla byť sama manumittovaná. Účinky prepustenia nastávaly buď hneď manumissiou samou, alebo teprv splnením istej výmienky, na pr., že prepustený otrok prežije svojho pána. Prepustením udeľovaná sloboda vzťahovala sa vždy na určitú jedinú osobu: keď ale bola prepúšťaná otrokyňa, lebo ženatý otrok, bývalo zvlášť ustanovené, že ich potomstvo v budúcnosti sa zrodí tiež má byť slobodné. Zvlášť zdôrazňované pri prepúšťaní otrokov bolo udelenie sľahovacej slobody: zápisy Regestru jednotne to označujú slovami »ut ubicumque vellet, manendi fas haberet«. Takto označená manumissia zakládala pre prepusteného úplnú slobodu. Manumissia však mohla tiež byť len čiastočná, keď prepustený v niektorej osade sa smel len na určitom vyhradenom mieste usadiť, alebo smel testovať len v prospech súrodencov a nie potomkov. Inokedy boli otroci prepúšťaní s tým obmedzením slobody, aby slúžili istému kostolu. V jednom zvláštnom prípade bola otrokyňa s takýmto obmedzením prepustená, jej deti však, ktoré pri prepustení mala, i v budúcnosti by mala, mali byť úplne slobodné. Takíto prepustenci s obmedzenou slobodou tvorili skupiny libertinov a dušníkov. Pohnutkou k prepusteniu bývala odmena za služby, milosrdenstvo, ba v jednom prípade prepustil kráľ otroka, ktorý sa vyznačil umeleckým dielom. — Pokiaľ ide o vykúpenie, mohol tak učiniť ktokoľvek, kto kúpil otroka za tým účelom, aby ho prepustil. Vykúpením stával sa otrok úplne slobodným. Vykúpená mohla byť tiež hromadne celá rodina. Bolo zvykom, že vykúpený otrok vrátil svojmu vykupiteľovi peniaze, ktorý tento vynaložil na jeho vykúpenie. Výkupná cena bola v jednom prípade za dve mužské osoby 2½ marky. Vykúpenie mohlo sa tiež stať s vôľou a usrozmnením otrokovho pána. — V podobnom pomere závislosti na pánovi ako otroci boli tiež osoby služobnícke: bol to však len pomer faktický.

»Libertini«, prepustenci obdarení neúplnou slobodou, zostávali naďalej odvislí na svojom bývalom pánovi: bývali pripútaní k pôde, na ktorej sedeli, ba mohli byť s touto pôdou i predaní. Nemali tedy žiadnej sľahovacej slobody a nesmeli svojho patrona opustiť. Zbehnutie libertinu trestalo sa tým, že tento bol pánovi na súde od župana zpäť za otroka pririeknutý: stávalo sa potom, že pán ponechal zbehlíkovej manželke slobodu s tou výhradou, že iba jej ženské potomstvo má byť slobodné, kým mužskí potomkovia majú byť otrokmi. Podobne mohol byť uprchlý libertin od pána jednoducho predaný do otroctva. Libertini tvorili zvláštnu spoločenskú skupinu. Aby sa libertin stal úplne slobodným, bolo treba opätnej manumissie, ktorou bola udeľovaná hlavne sľahovacia sloboda.

Inou skupinou prepustencov s neúplnou slobodou boli »dušníci« (dusinici, dusinici exequiales): išlo tu o bývalých otrokov, prepustených testamentárne za zvláštnym nábožným účelom, s tým obmedzením slobody, že neobsiahli slobody sľah-

hovacej, súc viazaní k určitému kostolu, lebo kláštora (ad ecclesiam attinentes); týmto kostolom, či kláštorom boli povinní určitými službami. Služobný záväzok však netýkal sa len prepustených osôb samých, ale i všetkého ich potomstva. Prepustenie, ktoré sa dialo testamentom, alebo iným poriadením na prípad smrti, bolo spojené s darovaním pozemku, na ktorom potom dušníci trvale sedeli. Prepustením nebola vždy postihnutá celá rodina: bolo možné, že dušníkom sa stal len muž, kým manželka jeho zostala otrokyňou. Mužovi bola však daná možnosť, aby aj manželku svoju vykúpil. Dušník bol viazaný úctou k rodine svojho bývalého pána: nezachovávanie úcty a zpučné chovanie bolo žalovateľné. Služby, ktorými boli dušníci povinní, záležaly v konaní každoročných zádušných slávností (exequias celebrare) na výročie smrti zosnulého pána, lebo na sviatok niektorého svätého, najčastejšie Sv. Michala. Dušníci sa mali postarať o to, aby na dotýčný deň bola čítaná jedna lebo viac zádušných omší za spasenie duše zomrelého v príslušnom kostole: súčasne mali poskytnúť kostolu naturálne obete, ktoré byly presne stanovené v prípadnom testamente, ktorým boli dušníci prepustení: pozostávaly z dajakého kusu dobytku (ovca, teľa, krava, a pod.) určitého počtu chlebov, či koláčov, niekoľkých mier obyľia a hydiny. Okrem toho, pravda, museli cirkvi odvádzať povinné desiatky, ktoré im byly vyrúbené podľa ich — ako Regestrum uvádza — »otrockého postavenia«: ich postavenie tedy v tomto smere bolo hodnotené ako otrocké. Povinné služby nesmeli dušníci zanedbávať: v opačnom prípade mohol ich súdne stíhať u cirkevnej vrchnosti príslušný patron kostola, ak tu nejakého bolo. Súdne tedy podliehali cirkvi. V prípade, že v okolí tohože kostola bolo od jedného pána sriadené viac dušníckych usadlostí, bola síce každá viazaná postarať sa v príslušný deň o čítanie zvláštnej omše, naturálne obete však poskytovaly spoločne. Vo vykonávaní uložených služieb nesmeli byť dušníci hatení: kto držal v zajatí dušníka, takže tento nemohol konať povinné služby, mohli ho príbuzní zosnulého pána žalobou u cirkevnej vrchnosti prinútiť, aby dušníka vydal, i keď by ho bol zadržoval iný príbuzný zosnulého. Trvalá povinnosť konať oné zádušné slávnosti a nedostatok sľahovacej slobody sú charakterovými rysmi sociálneho postavenia dušníkov. Že Regestrum podáva o dušníkoch tak obsiahle zprávy, stalo sa tým, že testamenty, v ktorých bývali dušníci prepúšťaní, podobne ako i riadne manumissie otrokov, byly zaznačené na vieryhodných miestach, ako boia varadínska kapitula.

Akési *mimotriedne skupiny* obyvateľstva tvorili cudzinci a nekresťania. Cudzinci (hospites) požívali plnej slobody. Prichádzali ako kolonisti, byvši pozývaní kráľom, ba i šľachticmi, ktorí ich usadzovali na svojich statkoch. Z cudzincov najčítnejší boli Nemci: Za Ondreja II. prisťahovali sa v zvlášť hojnou počte, byvši pozvaní kráľovnou — Nemkou. Zvaní boli

»Teutonici«, lebo »Flandrenses«. Boli vyňatí z riadnej vonkovskej správy a podliehali súdne sudcom, ktorých si sami smeli voliť alebo sudcom, od kráľa delegovaným. — O českých kolonistoch tiež je v Regestru zápis: sedeli na okolí Miškovca a boli obdarení podobnými slobodami ako Nemci. — Napokon zmieňuje sa Regestrum o italských kolonistoch, nazývajúc ich »hospites Latini«.

Z nekresťanov spomínaní sú Ismaelitae, v Uhorsku usadlí mohamedáni, potomkovia mohamedánskych kmeňov, ktoré vtrhly do Uhorska po vpáde Maďarov a usadili sa tu. Mali podobné postavenie ako Židia. Pretože lichvářili a dopúšťali sa ukrutností ako publikáni, boli napokon vylúčení z vyšších úradov a nezriedka tiež prenasledovaní. Sú ostro lišení od ostatného obyvateľstva, kdekoľvek je o nich v Regestru zmienka.

Zvláštne postavenie medzi ostatnými uhorskými národmi zaujímali *Rusíni* (Rutheni), tvoriac osobitnú spoločenskú skupinu. Boli osobne slobodní a postavením rovnali sa iobbagionom. Regestrum zmieňuje sa o rusínskej osade na okolí Debrecína.

Literatura. O Regestru pojednáva prof. Dr. R. Rauscher: »O Regestru varadinském«, vydané ako zvláštny otišk z časopisu »Bratislava« III. 2.; všeobecne právne dejiny Uhorska podáva *Ákos v. Timon*: »Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte«, Berlin 1904 a *Kadlec*: »Dějiny veřejného práva ve střední Evropě«, Praha 1928.

Pramene: O dokonalé a pečlivé vydanie Regestru postarali sa *Karácsonyi-Borovszky*: »Regestrum Varadinense«, Budapest 1903; tiež ho vydal *Endlicher* v sbierke: »Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana«, Sangalli 1849. Dobrou pomôckou je *Bartal*: »Glossarium mediae et infimae latinitatis«.

Zprávy

K 85. narodeninám T. G. Masaryka. Jeden z nejdětších lidí a první občan naší republiky dožívá se 7. března 1935 — 85 let. Bylo by bývalo snad spravedlivé, aby se byl T. G. Masaryk dožil tohoto vysokého věku v době největšího klidu a blahobytu. Ale osud nedovolil — přímo symbolicky —, aby se tento starý bojovník a neúnavný řešitel problémů dožil doby naprosto klidné a neproblematické. Mnohého z nás snad zabolí, že i ty hodnoty, za něž tolik bojoval a v něž nás tolik učil věřiti, stávají se znovu a znovu spornými. A to právě v dnešní těžké době více než ještě před několika lety.

Kdo však zná Masaryka lépe — z nesčetných jeho spisů a projevů, — ví, že není třeba býti pesimistou. Právě Masaryk vynikal a vyniká nad svoji dobu tím, že viděl vždy dále než na dnešek a zítřek. Jestliže všichni demokraté byli po válce přesvědčeni o naprostém a trvalém vítězství myšlenky demokracie, svobody lidí i národů, humanitě, mezinárodní organi-